

Frézie – provoní domov, potěší oči i duši

J. Lužný: *Freesia – Perfumes Home, delights Eyes and Souls. Život. Prostr., Vol. 38, No. 1, 46 – 47, 2004.*

Freesia (Freesia ECKL. et KLATT.) emerged at the European horticultural market approximately 150 years ago. We range them among fresh-cut flowers used in spring arrangement for interiors. At present the international flower market and especially Dutch producers use American and Japanese species of F1 hybrids characterized with large flowers and expressive colours. In the last period pleasant fragrance, varied species composition caused that freesia has become one of the most saleable sort of fresh-cut flowers.

Frézie (*Freesia* ECKL. et KLATT.) v botanické genealogii patří do početné čeledi kosatcovitých (*Iridiaceae*). Na evropský kontinent přišly asi před stopadesátí lety z náhorních rovin jižní Afriky, z okolí Kapského Města. To snad bylo i důvodem, že v němčině je jejich lidový název *Kap-Maiblune* (kapská konvalinka). Ostatně, frézie svojí jemnou a příjemnou vůní onu milou květinu našich lesů připomínají.

Z botanických zahrad evropských měst se frézie postupně dostávala i do zahradnických podniků a květinářských prodejen. Významně a výrazně se pěstování frézií začalo šířit zvláště po druhé světové válce, tj. po r. 1945. Dnes již neodmyslitelně patří mezi významnější druhy řezaných květin v mezinárodním obchodě. I když je to především skleníková květina na řez, počíná být zájem i o její pěstování v zahrádkách.

U frézií není vývoj a kvetení řízen délkou dne, ale světlo je dominantním růstovým faktorem. Proto se jeho nedostatek v zimních měsících může nepříznivě projevit na kvalitě květů. Rozhodujícím faktorem, který ovlivňuje růst a kvetení, je teplota. Důležitou podmínkou úspěšného pěstování a tržní produkce je morfoloická, fyziologická i zdravotní kvalita hlíz. Jistou předností frézií je možnost téměř celoroční produkce květů, avšak je potřeba mít vhodné připravené hlízy, což si vyžaduje speciální množitelskou technologii. Specializované šlechtitelské a množitelské firmy nabízejí pěstitelům kvalitní a správně načasované preparované hlízy vhodného sortimentu odrůd.

Ve své domovině jsou frézie roztomilými a půvabnými kouzelně vonícími jarními květinami. V zemi

vytvářejí hlízy až středně veliké, vejčitého tvaru, které jsou v seschlých vláknitých obalech z odumřelých listových bází. Listy jsou ploché, mečovité, ne však příliš tuhé, vyrůstají z vrcholu hlízy. Každým rokem se na bázi hlízy vytváří hlíza nová, a spolu s ní i drobné dceřinné hlízký, kterým se říká *brut*, správněji *korále*. Květní stonky dorůstají do výšky 250 – 600 mm. Na stonku bývá vedle terminálního ještě jedno nebo i více postranních květenství. Květenstvím je pak jednostranný klas, poněkud horizontálně se orientující. Květy jsou barevné, nápadné a příjemně vonící (obzvláště botanické a diploidní odrůdy). Některé novější, zvláště velkokvěté nebo i plnokvěté odrůdy však mnohdy již nevoní tak výrazně. Z pohledu morfoloického jsou květy trojčetné (trimerické), se široce otevřenou symetrickou, jen zdánlivě pravidelnou nálevkovitou korunou. Frézie jsou oboupohlavní, cizosprašné (alogamní). Plodem je tobolka (capsula) mírně kulovitě až vejčitého tvaru, obsahující poměrně velké množství tmavějších semen. Po dozrání puká třemi chloupky.

U semen frézií se lze setkat s řadou zajímavostí. Například v 1 g osiva frézií bývá 80 – 125 semen, přičemž, a to je zajímavé, počet je různý u rozdílně zbarvených odrůd. Žlutě zbarvené mívají 85 – 90, červeně 95 – 100, bíle kvetoucí 105 – 110 a modré dokonce 120 – 125 semen. Rozdíly jsou i mezi různě polyploidními odrůdami. Jestliže předešlá čísla se vztahovala především na diploidní odrůdy, u tetraploidů jsou znatelně nižší, v průměru 50 – 70 semen. Další biologickou zvláštností je průběh klíčivosti. Odrůdy modrých barev obvykle klíčí o 2 týdny později ve srovnání s od-

růdami jiných barev. Jisté vysvětlení by mohla nabídnout menší hmotnost semen ve srovnání s ostatními odrůdami. To je důležitý poznatek pro pěstitele, kteří chtějí množit a pěstovat frézie z výsevů a dosáhnout „synchronizovaného“ kvetení všech barevných odstínů. Modře zbarvené odrůdy musí vysévat asi o 12 dnů dříve. Vzházivost semen se obvykle pohybuje v rozmezí 75 – 90 %. Dobře skladované semeno si udrží klíčivost 4 – 5 let. Je zajímavé, že klíčení semen nejlépe probíhá při teplotě kolem 20 °C. V optimálních podmínkách vzhází semeno frézií za 20 – 24 dní. Frézie patří k rostlinám vyžadující ke klíčení tmu (jsou tzv. fotoblastické). Je proto nutné brzdící účinek světla zamezit dostatečným přikrytím výsevu 50 – 80 mm vrstvou substrátu (nejlépe rašelinou). Půdní reakce má být 6,5 – 7,0 pH. Pro přesazování je nejvhodnější doba, když je jeden list již zcela vyvinutý a druhý asi z poloviny.

Současný sortiment frézií je ovládan především holandskými a v poslední době i americkými a japonskými odrůdami. Jde o vysoce prošlechtěný materiál označovaný jako *Freesia-hybrid*. Pochází z několika násobných hybridizací meziodrůdových (intervarietálních) a mezidruhových (interspecifických), z polyploidizace a v neposlední řadě jsou tu již i F_1 hybridy. I když původní jihoafrické druhy se značnou měrou podílely na vzniku současných moderních odrůd, dnes se již prakticky pro komerční účely nepěstují. Přesto si zaslouží alespoň připomenut.

• *Freesia armstrongii* W. WATS. – barva květů bílá se žlutým jícnem a s lilavorůžovými okraji korunních plátků.

• *Freesia refracta* KLATT. – zelenavěžluté květy a květní lodyhy 200 – 300 mm dlouhé. Tento druh byl významný pro šlechtění, jelikož zahrnuje několik zajímavých variet:

- varieta alba BAK. (syn. *F. lactea*) s bílými květy,
- varieta odorata VOSS., květy žluté a nápadně vonící,
- varieta xanthospila VOSS. (syn. *F. xanthospila* KLATT.), květy žluté s nafialovělými odstíny,
- varieta leichtlinii W. WILLER. (syn. *F. leichtlinii* KLATT.), tato varieta byla donedávna označována jako samostatný druh (viz. syn.), je to velice zajímavý a šlechtitelsky cenný komponent s většími zvonkovitými a intenzivně vonícími květy. Barva bývá žlutá uvnitř koruny, někdy oranžově-červenavá.

Z dalších druhů, které se použily v šlechtění, možno ještě vzpomenout: *Freesia elimensis*, *F. fergusoniae*, *F. sparrmannii*, *F. occidentalis*, *F. caryophyllaceae*, *F. corymbosa* a *F. murii*.

Rod FREESIA dostal své jméno na počest lékaře a botanika (pravděpodobně Angličana) F. E. Freesa, který žil na počátku 19. století. První druh, který byl

přivezen do evropských botanických zahrad, byl *Freesia refracta* KLATT.

První šlechtitelské výsledky s fréziemi v Evropě získal italský milovník květin, zahradník amatér a lékař R. Ragionieri z Florencie. Dalšími šlechtiteli byli Angličané a Holanďané. Tak se objevily první vyšlechtěné odrůdy frézií *F. hybrida ragionieri* a *F. hybrida turbergenii* (podle holandského šlechtitele C. C. Tubergena z Haarlemu). V průběhu třicátých let minulého století se začaly frézie šířit do řady evropských zemí. V tehdejší Československu se objevily koncem třicátých let (krátce před válkou) zásluhou velkého zahradnického průkopníka a novátora Tomáše Dvořáka (1898 – 1973) ze Šlapanic u Brna, který počátkem sedmdesátých let začal pokusně pěstovat frézie i volně ve své zahradě v Lednici. Dalším zaníceným pěstitelem a amatérským šlechtitelem frézií byl pokrokový zahradník Jaroslav Doležel (1920 – 1988) z Dubu nad Moravou. Vyšlechtil řadu velice pěkných odrůd, které snad jako první z domácí produkce dodával na pražský květinový trh již v padesátých letech. První odrůdu, která byla oficiálně uznána (bílá diploidní *Nevěsta*), vyšlechtil známý a úspěšný šlechtitel Rudolf Adam (1905 – 1971) z České Skalice. Další šlechtění pak probíhala ve Výzkumném a šlechtitelském ústavě okrasných rostlin v Průhonících u Prahy (J. Matouš, R. Votruba, I. Novotná) a na Šlechtitelské stanici v Žatci (E. Dušková-Jirsáková). V současnosti ovládly situaci holandské, americké i japonské firmy. Důvod je prostý. Pěstitelská praxe má zájem především o odrůdy frézií pěstovaných z hlízek, které žádá v načasované úpravě pro termíny vyhovující z komerčních důvodů. Takovými požadavky mohou naplnit toliko podniky s vysoce kvalitní technologií produkce sadbového materiálu, což je velice náročné.

Dnes mají frézie již své místo v květinové hierarchii. Nejsou ve větších aranžmá sice dominantním prvkem, jsou však výbornou součástí velkých floristických prací. Dominantními se však mohou stát např. ve svaatebních kyticích nebo v drobných aranžmánech a dárkových kyticích, které dle vkusu mohou být (díky výběru odrůdového sortimentu) jednobarevné nebo i pestré. Kyticíka frézií je vždy milým dárkem a vděčnou pozorností, vyjádřením úcty, lásky i jistého obdivu k obdarované osobě. Hodnota frézií je i v její trvanlivosti ve váze a příjemné vůni.

Zkrátka frézie vždy potěší a zpříjemní atmosféru domácího i pracovního prostředí. V moderní květomluvě darování frézií značí: „Obdivuji tě a buď ke mně něžná, jako je táto květina!“

Prof. Ing. Jan Lužný, CSc., Za poštou 3, 777 00 Olomouc – Nové Sady